

نقش حوزه‌های علمیه در ارتقاء سطح علمی طلاب

پریا احمدی فرد ۱

چکیده :

حوزه علمیه به عنوان مهم‌ترین مراکز علمی و دینی در جهان اسلام نقش بنیادین در تربیت اندیشمندان مبلغان و پژوهشگران دینی ایفا می‌کنند ارتقاء سطح علمی طلاب در به کارگیری شیوه‌های نوین آموزشی روزرسانی مطالب درسی تقویت روح پژوهش محوری بهره‌گیری از فناوری‌های آموزشی نو است این پژوهش باهدف بررسی نقش کاربرد حوزه‌های علمیه در ارتقای علمی طلاب به تحلیل ساختار آموزشی حوزه جایگاه پژوهش در نظام حوزوی و چالش‌های پیش روی این نهاد می‌پردازد نتایج بررسی‌ها نشان می‌دهد که توجه به تعامل میان سنت‌های آموزشی حوزه و نیاز علمی روز بازنگری در نظام درسی و حمایت از پژوهش‌های کاربردی می‌تواند به افزایش بهره‌وری علمی و شکوفایی استعدادهاى طلاب منجر شود در نهایت تحقیق این امر مستلزم برنامه‌ریزی هدفمند به کارگیری اساتید توانمند و ایجاد پیوند موثر میان حوزه سایر نهادهای علمی کشور است حوزه علمیه عنوان یکی از قدیمی‌ترین بنیادی‌ترین نهادهای آموزشی و فرهنگی در جهان اسلام نقشی در تربیت علما مبلغان اندیشمندان دینی بر عهده دارد با این حال در دهه‌های اخیر تحولات گسترده در نظام‌های آموزشی فناوری‌های نوین و نیازهای جدید جوامع اسلامی موجب شده است که انتظارات از کارآمدی علمی حوزه‌های علمیه افزایش یابد از یک سو طلاب حوزه باید توانایی تحلیل و تبیین و پاسخگویی به مسائل دینی اجتماعی عصر حاضر را داشته باشد از سوی دیگر نظام آموزشی حوزه‌ها باید به گونه‌ای طراحی شود که بتواند سطح علمی مهارتی پژوهشی طلاب را به صورت نظام‌مند ارتقا دهد این پژوهش از نوع توصیفی و تحلیلی است با رویکرد کیفی انجام می‌شود.

کلید واژه: نقش- حوزه‌های علمیه- ارتقا- سطح- علمی

1. مدرسه علمیه فاطمة الزهرا اسلام آباد غرب سطح ۲. ادرس ایمیل

pareeas7407@gmail.com

حوزه علمیه به عنوان میراث داران معارف اسلامی از مراکز اصلی تولید علم دینی همواره نقش محوری در حفظ تبیین و گسترش دین اسلام ایفا کرده است در عصر حاضر با چالش‌های فکری و فرهنگی مواجه هستیم اهمیت ارتقای سطح علمی طلاب بیش از هر زمان دیگری احساس می‌شود ارتقا سطح علمی تنها به معنای افزایش حجم معلومات فقهی و اصولی نیست بلکه شامل عمق بخشیدن به فهم متن تقویت قوای استدلالی توسعه دایره دانش‌های مرتبط بروز بودن در مواجهه با سائل از این امر مستلزم بازنگری در نظام آموزشی روش‌های تدریس و بسترهای پژوهشی در حوزه‌هاست وجود و جایگاه رفیع حوزه‌های علمیه با این پرسش اساسی روبرو هستند حوزه‌های علمیه به عنوان پایگاه‌های اصلی تربیت عالمان دینی، نقش محوری و بی‌بدیلی در اعتلای سطح علمی طلاب ایفا می‌کنند. این مراکز با تکیه بر یک نظام آموزشی عمیق و چندلایه، مسیری منسجم از مراحل مقدماتی تا رسیدن به مرتبه اجتهاد را برای مشتاقان فراهم می‌آورند. تأکید اصلی بر تسلط کامل بر متون پایه در فقه، اصول، منطق و کلام است، زیرا این علوم، ابزار کار فقیه و محقق مسلمان محسوب می‌شوند.

فراهم آوردن بستر برای حضور در «حلقه درس» اساتید برجسته و مجرب، موجب می‌شود طلاب با روش‌های دقیق استدلال و نقد علمی آشنا شوند و توانایی تحلیل عمیق متون را کسب کنند. علاوه بر این، دسترسی به کتابخانه‌های غنی و فرصت مباحثه فعال میان طلاب، محیطی پویا برای تعمیق فهم و پرورش تفکر انتقادی ایجاد می‌کند. در سال‌های اخیر، با توجه به نیازهای زمانه، مراکز تخصصی متعددی نیز برای پیوند دانش سنتی با مسائل معاصر تأسیس شده است. این رویکرد جامع که علم را با تهذیب اخلاقی در هم می‌آمیزد، تضمین می‌کند که طلاب نه تنها از نظر دانش، بلکه از نظر سیره عملی نیز برای هدایت جامعه آماده گردند.

بیان مسئله: چالش‌ها و الزامات ارتقای سطح علمی

مسئله اصلی:

چگونه حوزه‌های علمیه می‌توانند با حفظ اصالت و عمق مبانی علمی سنتی خود، همگام با تحولات سریع علمی، تکنولوژیک و اجتماعی جهان معاصر، کیفیت آموزش و توانمندی پژوهشی طلاب را به گونه‌ای ارتقا دهند که قادر به پاسخگویی مؤثر و اجتهاد در مسائل نوظهور باشند

۱. تعارض بین عمق سنتی و نیاز به به‌روزرسانی: نظام آموزشی حوزوی که بر مبانی استدلالی دشوار استوار است، در برخی موارد با نیاز به سرعت در پاسخگویی به مسائل مستحدثه (مانند مسائل ناشی از هوش مصنوعی، زیست‌فناوری یا اقتصاد مدرن) دچار چالش می‌شود. تأمین کیفیت اساتید برای دروس تخصصی: نیاز فزاینده به اساتیدی که هم در فقه و اصول تبحر داشته باشند و هم اشراف کافی بر یک رشته تخصصی معاصر (مانند فلسفه غرب یا حقوق تطبیقی) داشته باشند، یک چالش مدیریتی و آموزشی است.

انگیزه و پایداری در مسیر طولانی تحصیل: با توجه به طولانی بودن مسیر اجتهاد و دشواری‌های مالی و اجتماعی، حفظ انگیزه و پایداری طلاب مستعد در طول سالیان متمادی، نیازمند بازنگری در حمایت‌های آموزشی و معیشتی است.

این بیان مسئله نشان می‌دهد که ارتقاء علمی دیگر صرفاً به معنای تقویت دروس سنتی نیست، بلکه مستلزم یک توسعه متوازن است که عناصر نوآوری و کاربردی‌سازی را در خود جای دهد.

این مقاله در درجه اول یک سند راهبردی برای حوزه‌های علمی و نهادهای مرتبط با آموزش دینی است؛ زیرا به طور مستقیم با کیفیت خروجی نظام علمی شیعه در آینده ارتباط دارد.

۱. تضمین مرجعیت علمی در عصر جدید

حوزه‌های علمی نقش محوری در تولید علم دینی و حفظ مرجعیت فکری در جامعه دارند. اگر سطح علمی طلاب به اندازه کافی با نیازهای پیچیده عصر حاضر همگام نشود، توانایی پاسخگویی به شبهات نوین و ارائه راهکارهای اسلامی برای معضلات معاصر کاهش یافته و این امر می‌تواند به تضعیف مرجعیت منجر شود. ضرورت این مقاله، در تلاش برای حفظ کارآمدی تاریخی حوزه در بستر زمان معاصر است. ۳. اهمیت در سطح «اثر بخشی اجتماعی و ملی» (تولید خروجی کاربردی) پاسخگویی مؤثر به نیازهای جامعه: اگر سطح علمی طلاب ارتقاء نیابد، خروجی نظام آموزشی حوزه، پاسخگوی نیازهای پیچیده و چندوجهی جامعه معاصر نخواهد بود. این امر مستقیماً بر توانایی مراجع تقلید و فضایی حوزه در صدور فتاوا و ارائه مشاوره‌های تخصصی در حوزه‌های کاربردی (مانند مسائل اخلاقی فناوری‌های نوین) تأثیر می‌گذارد. افزایش نفوذ فرهنگی و بین‌المللی: دانش و توانایی استدلال قوی، ابزار اصلی نفوذ فرهنگی و گفتگوی بین‌ادیانی است. طلاب با سطح علمی ارتقاء یافته، می‌توانند نمایندگان شایسته‌ای برای گفتمان دینی در مجامع علمی بین‌المللی باشند.

اهداف پژوهش:

هدف اصلی این پژوهش، طراحی الگویی جامع برای ارتقاء همزمان کیفیت آموزش سنتی و توانمندی‌های پژوهشی طلاب در حوزه‌های علمی، با رویکرد پاسخگویی به نیازهای مستحدثه علمی معاصر است.

برای دستیابی به این هدف اصلی، پژوهش حاضر اهداف فرعی زیر را دنبال می‌کند:

۱. هدف توصیفی و تشخیصی (وضع موجود) شناسایی وضعیت موجود: توصیف دقیق وضعیت فعلی آموزش‌های فقهی، اصولی و روش‌شناسی پژوهش در سطوح مختلف حوزوی و سنجش میزان انطباق آن با نیازهای علمی قرن بیست و یکم. بررسی موانع کلیدی: تشخیص و طبقه‌بندی موانع و چالش‌های اصلی (ساختاری، محتوایی، مهارتی و انگیزشی) که مانع از ارتقاء سطح علمی و پژوهشی طلاب می‌شوند.

۱- مهم‌ترین راهکارهای آموزشی و پژوهشی که حوزه‌های علمی برای ارتقای سطح علمی طلاب (در مقاطع مختلف تحصیلی) به کار می‌گیرند، چیست؟

۲- میزان تأثیرگذاری برنامه‌های درسی فعلی حوزه‌های علمی بر عمق علمی و توانایی پژوهشی طلاب، چگونه ارزیابی می‌شود؟

۳- چه چالش‌ها و موانعی بر سر راه ارتقاء سطح علمی طلاب در ساختار فعلی حوزه‌های علمی وجود دارد؟

۴- نقش دروس تخصصی (مانند فلسفه، کلام، تفسیر، یا رشته‌های معاصر مانند اقتصاد اسلامی) در غنی‌سازی علمی طلاب چیست؟

۵ - آیا روش‌های تدریس سنتی (مانند روش تدریس و مباحثه) همچنان کارآمدترین روش‌ها برای تعمیق علمی هستند، یا نیاز به به‌روزرسانی دارند؟

یکی از مباحثی که در جامعه شناسی علم در رویکرد مورد بررسی قرار می‌گیرد عبارت است از نظام انگیزش و پاداش دهی اینکه نهادهای علمی در راستای ایجاد انگیزه برای انجام فعالیت‌های تحقیقاتی چگونه عمل می‌کند و یکی از راه‌های پاداش دادن به تحقیقات و افرادی است که راه‌های تحقیقاتی موفق انجام می‌دهند نظام پاداش دهی برای این است که هر کس به هنجارها عمل کرد تشویق شود -۱. حسین کچوئیان پیشین

۲- حوزه علمیه در این زمینه موفق نبوده است نه تنها پاداش نمی‌داده نمی‌داده است بلکه به تحقیقات طلابی که در کنار دروس اصلی حوزه (فقه و اصول) به امر پژوهش نیز می‌پرداختند -۲ مجله حوزه شماره ۵۱ صفحه ۵۶ .

۳ از عوامل دیگری که در تولید علم موثر است داشتن فراغت و وقت کافی برای فکر کردن ما می‌باشد امروزه مشکلات مادی طلاب به حدی است که آنها همواره به دنبال منبع درآمد هر چند جزئی اند تا از آن طریق امرار معاش کنند و از این رو از هر نوع کار استقبال می‌کند هر چند هیچ سختی با کار علمی و حتی کار طلبگی نداشته باشد یا اینکه در اولین فرصت جذب مراکز دولتی شده و به استخدام آنها می‌پردازد یکی از مباحثی که مورد توجه قرار داده عبارت از هوا و هوس برای دانشمندان در تولید علم مهم‌تر است نفر اول بودن در یک اکتشاف اکتشاف انگیزه بسیاری از دانشمندان می‌شود تا در کنار دیگران به فعالیت علمی بپردازند و برای حل معضلات علمی است . در میان طلاب گاهی حتی کارهای تحقیقی با انگیزه مالی و منبع درآمد صورت می‌گیرد از نظر ابن خلدون دانش‌ها در جایی فزونی می‌یابد که اجتماع توسعه پذیرد و تمدن به عظمت و بزرگی نایل آید دانش‌ها فقط هنگامی پیشرفت می‌کنند که نیازمندی‌های دیگر زندگی تامین شده باشد.

نویسنده : حسن اژدری زاده

مفهوم حوزه علمیه :

حوزه علمیه محل کسب علوم و آگاهی‌های اسلامی و آشنایی با فرهنگ اسلام توأم با عمل و اخلاص و دهد با نظامی متکی با حساس و مسئولیت دینی می‌باشد حوزه علمیه ریشه در آیات قرآنی دارد و رهنمودهای اسلامی است که کار تعلیم و تعلم را گسترش داده و به تدریج در طول زمان به صورت حوزه‌های وسیع درآمده است. (نام کتاب: آشنایی با حوزه علمیه شیعه در طول تاریخ نام نویسنده: موحد ابطاحی حجت تاریخ انتشار فروردین ۱۳۶۵) حوزه علمیه عنوانی متاخر برای سازمان‌های و نهادها و مراکز آموزش دینی آن شیعیان از جهاد متعدد و مقوله بندی می‌شود اما رایج‌ترین و شامل‌ترین تقسیم از سایر دوره‌هاست در واقع برخی از شاخصه‌ها و ویژگی در سنت آموزشی علوم دینی شیعه جنبه عام دارد و برخی دیگر معرف یک حوزه معین است (نویسنده : حسین طارمی راد جلد ۱۴ تاریخ ۱۳۹۳)

تاریخ علم بشر با آموختن و تعلیم و تربیت آغاز می‌شود انسان‌ها از روزگار کهن آن زمان که پا به عرصه تاریخ و حیات خود گذاشتند شروع به آموختن و کشف راز و رمز اطراف خود و انتقال مفاهیم و اطلاعات منظور بیان و دیدگاه و نظرات خود نمودند و انسان‌ها از همان ابتدای خلقت تا به امروز که از راه‌های گوناگون دانش و اطلاعات خود را به دست می‌آورد بر اهمیت و نقش علم و دانش زندگی خود پی برده در ادیان گوناگون به تناسب فراگیری علم و دانش تاکید و توصیه شده است اما هیچ دینی مانند اسلام به اندازه آن مسلمانان را به آموختن علوم گوناگون و یا دادن آن به دیگران به منظور رواج علم دانش میان مردم تاکید نکرده مسلمانان از همان روزگار اولیه به دنبال کسب علم و دانش بودند که این امر از توصیه‌های قرآن و دین مبین اسلام نشئت گرفته و قرآن این کتاب آسمانی خود به عنوان اساس علوم اسلامی و اخلاقی و همچنین پیامبر اکرم نیست که خود به عنوان اولین معلم و مربی در تاریخ که تعالیم احکام دین اسلام را به یاران خود می‌آموخت نویسندگان : مهین رحیمی راد و بهادر قیّم منیع جندی شاپور سال اول پاییز ۱۳۹۴ شماره ۳

الف) نقش آموزشی حوزه :

علمیه با شور و نشاط آموزشی شاداب می‌نماید با تدریس و تحصیل حیات خود را نشان می‌دهد و در سایه اوراق کتاب و دفتر گلستان خود را به نمایش در می‌آورد میراث علما حوزه دینی آورد علاقه‌های عاشقانه بزرگان دین به دین پژوهشی است آنان که با حداقل امکانات و در سخت‌ترین شرایط به تحصیل و تعلیم پرداخته و چراغ معرفت ایمان را فروزان نگاه داشتند و اینکه نیز حوزه‌های دینی همان مسیر را ادامه می‌دهند تعلیم و تعلم در حوزه علمیه دارای ویژگی‌های خاص و به معنای منحصر به فردی است که چه بسا در مجامع علمی و محیط‌های آموزشی دیگر کمتر یافت می‌شود به چند مورد اشاره شده یک اخلاص در تحصیل و تدریس ۲ مطالعه و تحقیق ۳ مباحثه ۴ رابطه استاد با شاگرد ۵ تدریس ضمن تحصیل ۶ طول دوره آموزشی ۷ جهت‌گیری درس از آنجا که هدف از تحصیل در حوزه همان است که در کتاب‌های آسمانی به عنوان هدف انبیا بیان شده است . کتاب : نویسنده: گفتار شهید مطهری صفحه ۲۸۴ پیام حوزه شماره ۸ صفحه ۵۱

۲) نقش فضای معنوی و علمی حوزه:

فضای معنوی حوزه علمیه صرفاً مجموعه‌ای از آداب و رسوم یا تشریفات ظاهری نیست بلکه شالوده زیربنای اصلی برای تحقیق هدف غایی تعلیمات دینی یعنی تربیت عالم عامل محسوب می‌شود این فضا تلاشی مستمری برای پیوند دادن علم و دانش فقهی اصولی کلامی و تفسیری با عمل تزکیه سلوک عملی و اخلاقی متعالی است حوزه علمیه به عنوان نهادی برای حفظ تبیین و اجرای احکام الهی نیازمند محیطی است که در آن تعمیق ارتباط با خداوند اساس هر فعالیت علمی و فکری قرار گیرد برنامه روزانه طلبه محسوب می‌شود که عبارت متحولی ارتباط با اساتید سلوکی فضای معنوی حوزه به عنوان یک فیلتر اخلاقی عمل می‌کند و منابع از تبدیل شدن علم به ابرازی صرف برای کسب شهرت و مقام یا درآمد دنیوی می‌شود. (مقاله: تحولات ساختاری و معرفتی حوزه علمیه. نویسنده: حسین رابطیان. معرفت. سال ۱۳۸۵. شماره ۱۰۳)

بازسازی ساختار آموزشی حوزه‌ها

پیشنهاد می‌شود حوزه‌های علمی با حفظ اصالت سنتی خود، نظام آموزشی را به گونه‌ای بازسازی کنند که به روز، طبقه‌بندی‌شده و پاسخگو به نیازهای علمی جامعه باشد.

گسترش پژوهش‌های علمی میان رشته‌ای

برای ارتقای علمی طلاب، بهتر است پژوهش‌های مشترک میان حوزه و دانشگاه در زمینه‌هایی مانند فقه اجتماعی، فلسفه علم، و علوم انسانی اسلامی تقویت شوند.

تخصیص امکانات پژوهشی و مالی به طلاب

تأسیس صندوق‌های حمایت از تحقیقات و تشویق طلاب به نگارش مقالات علمی و شرکت در همایش‌ها می‌تواند روحیه پژوهش و تولید علم را افزایش دهد.

استفاده از فناوری روز در آموزش و مباحثه

بهره‌گیری از ابزارهای دیجیتال، سامانه‌های آموزش الکترونیکی و کتابخانه‌های اینترنتی، دسترسی سریع‌تر به منابع علمی و تبادل دانش را تسهیل می‌کند.

ارتقای مهارت‌های آموزشی و پژوهشی اساتید

برگزاری دوره‌های آموزشی برای اساتید در زمینه روش تحقیق، آموزش نوین و تعامل علمی با مراکز دانشگاهی موجب افزایش کیفیت آموزش طلبگی می‌شود.

توجه به آموزش زبان‌های زنده دنیا

یادگیری زبان‌هایی مانند عربی، انگلیسی و فرانسه به طلاب کمک می‌کند با منابع علمی بین‌المللی آشنا شوند و در مجامع علمی جهانی مشارکت کنند.

تدوین نظام ارزیابی علمی دقیق

ایجاد معیارهای سنجش علمی روشن برای ارزیابی پیشرفت طلاب، مانند آزمون‌های دوره‌ای، ارزیابی پژوهش‌ها و حضور در مباحث علمی، موجب رشد منظم علمی آنان می‌گردد.

تقویت ارتباط علمی با جامعه

حوزه‌ها باید زمینه حضور علمی طلاب در عرصه‌های فرهنگی، اجتماعی و رسانه‌ای را فراهم آورند تا علم حوزوی در خدمت حل مسائل واقعی جامعه باشد.

نتیجه‌گیری:

ارتقای علمی طلاب ترکیبی از رسالت روش و بروزرسانی محتوا و نقش حوزه‌های علمی در ارتقا سطح علمی طلاب فراتر از یک نهاد آموزشی بوده است. این حوزه یک نظام جامع علمی و تربیتی است که هدف آن تولید مجتهدانی عمیق مسلط بر منابع و کارآمد برای پاسخگویی به نیازهای زمانه است. ارتقای سطح علمی طلاب در این محیط بر دو محور اساسی استوار بوده است و نقش حوزه‌های علمیه نقشی چند وجهی بنیادین و استمرار بخش است. این مراکز با اتکا به نظام آموزشی و سنتی و منطقه‌ای که محوریت آن متون اصیل دینی است توانسته‌اند یک بستر فکری عمیق و منسجم ایجاد کنند. مهم‌ترین عوامل موفقیت در این ارتقا عبارتند از روش تدریس مبتنی بر استدلال به ویژه درس خارج، نقش محوری اساتید به عنوان راهنما و الگوی علمی و ایجاد فضای رقابتی و پژوهشی میان طلاب در مجموع حوزه علمیه نه تنها دانش فقهی و اصولی را منتقل می‌کند بلکه مهارت‌های اجتهاد نقد تحقیق و استدلال قوی را در طلاب نهادینه می‌سازد تا آنان بتوانند در پاسخگویی به مسائل پیچیده عصر حاضر دانش‌های دینی به صورت مستقل عمل نمایند. این ساختار ضامن حفظ و تداوم میراث فکری و اجتهادی شیعه در سطح بالای علمی است.

-جوادى آملی. آیت الله عبدالله . سال(۱۳۹۵).

گفتار شهید مطهری، () ۱۳۸۰ تعلیم و تربیت در اسلام انتشارات صدرا

موحد. ابطحی حجت. آشنایی با حوزه علمیه در طول تاریخ ، فروردین(۱۳۶۵)

مقاله:

-امام خمینی. صحیفه . سال (۱۳۷۸) جلد: ۱۴ تنظیم ونشر آثار امام خمینی. -

:اربطیان.حسن .سال(۱۳۸۵): شماره : ۱۰۳

نویسندگان:افتاده،مرتضی، امیر رضا صدری خواه سال: (۱۴۰۲)(شماره ۳۳: -حسن

طارمی، جلد ۱۴: تاریخ،(۱۳۹۳)

-:رحیمی راد، مهین . جندی شاپور. سال(۱۳۹۴):شماره. ۳

اربطیان، حسن ، تحولات ساختاری و معرفتی. سال: ۱۳۹۴ شماره ۳:

- آملی.جوادى - اخلاق در قرآن. جلد۱: تاریخ(۱۳۸۳): -

پیام حوزه ، شماره ۸

تقی زاده، حسن، دکتر محمد تقی فخلعی، فصلنامه فقه و اصول. فصلنامه علمی و پژوهشی دانشگاه فردوسی

مرکز مدیریت حوزه علمیه آیین نامه آموزشی حوزه و پژوهشی حوزه. قم. تاریخ : ۱۳۷۸

کدیور. محسن .منبع: کیهان اندیشه سال: (۱۳۷۱)(شماره: ۴۳

:مولایی آرانى، مهدی ، دین و سیاست سال:(۱۳۹۶ شماره: ۱-۸۹-۱۱۹

- ۱۰ زنجانی زاده، هما ،گی روشه، سال: (۱۳۷۵)(صفحات ۴-۱۲

